

ALBERT JÚLIA

DEMOGRÁFIAI VÉSZHARANG

Csép Sándor az *Áldás, népesség* mozgalomról

Bűn semmit se tenni, ha már mindent nem lehet.

ZRINYI

■ Amikor Csép Sándor megkondította nálunk a demográfiai vészharangot, Európa nagy népei még nem ébredtek rá az elkerülhetetlenre. Idő kellett, amíg – a nagy migráció hatására – a franciák, az angolok, a németek, sőt az amerikaiak is észbe kaptak: kipusztul a kereszténység, eltűnik a keresztény kultúra a vesztes népesség-fogyás okán.

Csép Sándor először 1975 tavaszán döbentette rá az erdélyi magyarságot az elnéptelenedő, kipusztulásra ítélt magyar falvak sorsára. A kalotaszegi egykézés, vagyis a „csak egy gyermek” vállalásának drámai következményeire az *Egyetlenem* című filmje eszméltetett. Akkor csak a nagy hozomány, a jólét biztosítása kavarta fel a közvéleményt, bár mindenki érezte, hogy ennél jóval többet sugall a film. Azt, hogy az erdélyi magyarság sorsa a veszélyeztetett.

A szorongató mindennapok kiuttalanságában a reményt adó stratégia megfogalmazására törekedett folyton Csép Sándor. Erről írt, erről beszélt leggyakrabban, amikor a nyilvánosság előtt megszólalhatott. Ezért szervezett *Áldás, népesség* címmel nemzetközi tudományos konferenciát Nagyváradon és Félixfürdőn a Királyhágómelléki Református Egyházkerület (Nagyvárad) és a Polgári Magyarországi Alapítvány (Budapest) segítségével 2004. október 1–2-án.

A reménység vezéreljen című cikkében így fogalmazott: „Egy bizonyos helyzet megoldásához, egy betegség meggyógyításához mindenekelőtt a pontos diagnózist kell felállítani, ami sokszor rendkívüli nehéz. Esetünkben a magyarság vesztes fogyásának megállapítása nagyon is egyszerű: minden hivatalos és nemhivatalos statisztika ezt bizonyítja az utóbbi évtized(ek)ben. Ezek után már csak a kiváltó okok megállapítása, s amennyiben lehetséges, megszüntetése a feladat. Rendkívül nehéz és hosszú időt, számtalan – kormányzati és nem kormányzati – tényező együttműködését, emberi mentalitások megváltoztatását feltételező feladat. De neki kell vágni, ha nem is kecsegtet azonnali siker. Csüggedés helyett a reménynek kell erőt vennie rajtunk.” (Nyugati Jelen, 2004. okt. 5.)

Amikor kiértékeli a mozgalom által indított irodalmi pályázatot (*A harmadik királyfi vagy királylány*), már beszámolhatott a törvényileg bejegyzett Áldás Népesség Társaság gyakorlati kezdeményezéseiről. „Tavaly az első szakaszban kilenc-tizenkettedikes diákok vettek részt, idén márciusban az öt-nyolc osztályosok (következnek az egy-négy osztályosok, majd az óvodások). Kezdeményezésünk célja a testvéri szeretetre való nevelés, illetve a családi életre való előkészítés. [...] Eddig Erdély különböző régióiból, a Barcaságtól Máramarosig, a Bánságtól Székelyföldig sikerült megszólítanunk a tanuló ifjúságot, ezt bizonyítja az a háromszáz pályamunka is, amely a zsűri asztalára került. A sajtóvisszhangokból és a közönség reagálásából ítélve szándékunk elérte célját. Legsúlyosabb nemzeti sorskérdésünk, a népesedés, még mindig nem kapott kellő hangsúlyt a közgondolkodásban. Elképzelésünk az, hogy egyre szélesebb körben kell közbeszéd tárgyává tenni a népesedést, mert a közbeszéd köztudattá, majd a megoldás irányába ható

közakarattá válik. Képletesen szólva a fogamzástóló tabletták az agyban vannak. A mentalitás megváltoztatása a szociális intézkedések és családbarát politika mellett igen fontos tényezőnek mutatkozik a negatív folyamatok megállításában.” (2012. márc. 29. Kolozsvár)

2009. július 9-én a gyergyói Erdélyi Magyar Ifjak Táborában előadói beszédében – egyebek mellett – ezeket mondta:

„Amikor a két világháború között megfogalmazódott az *itt és most* politikai-társadalmi magatartás-meghatározó maxima, akkor minden *transzszilvanista* számára világos volt, hogy az ugyancsak abban az időben értelmiségi körökből kiinduló *valani és vállalni!* kategorikus imperatívusz, erkölcsi parancs ikerpárjáról van szó.

Mit jelent mindez röviden? – Azt, hogy tudomásul véve a Trianon után kialakult helyzetet és sanyarú kisebbségi létet, ITT maradunk Erdélyben, VÁLLALJUK erdélyiségünket, VÁLLALJUK mindazt, ami ezzel együtt jár, és cselekvéshez látunk azonnal, tehát az akkori MOST pillanatában. Nem várunk csodákra, nem dermedünk tétlenségbe, passzívan lesve, hátha fordul magától a történelem kereke, és ránk köszönt valamiféle Kánaán, az Adriától a Hargitáig, Fiumétől Csíkszeredáig. Ehelyett programot állítunk magunk elé, jövőt építve magunk és utódaink számára.

Ez mint program optimálisnak tekinthető, és amikor arra gondolunk, hogy ennek ellenére csak töredékeiben valósult meg, figyelembe kell vennünk azt is, hogy mindez az értelmiségi körökből – az irodalom berekeiből – indult ki, távol a hatalmi, döntéshozói csúcsoktól, és a kimondottan ellenséges román hatalmi kontextusban igen korlátozott mértékben válhatott tömegjelenséggé. A hetven év alatt kivándorolt 200 000–250 000 emberünk (ami az utóbbi húsz évben is csak tovább folytatódott), megcsónkították intézményrendszerünket, az iskolahálózatot, felszámolták a magyar felsőoktatást, a földreformmal, adópolitikával megnyomorították a parasztságot és a polgárságot. A program viszont, mint olyan, a mai napig érvényes, és ezután is iránytűje maradhat erdélyi magyarságunknak. Nagy vonalakban tudjuk, mi történt kilencven esztendő alatt, a fontos azt tudnunk, mi várható a következő évtizedekben. Hogy lépéseinket, konkrét cselekvési tervünket annak megfelelően alakítsuk: segítsük a pozitív folyamatokat, és szabjunk gátat az ellenséges, káros jelenségeknek.

A '89-'90-es fordulat után éppen a megelőző évtizedek kényszer-kollektívizmusa, az esztelen áldozatvállalási hajszája, szocialista munka-versenyek, a kommunista párt és csaeszeszkuk, rákosik iránti hódolat szajkóztatásának, a tervteljesítési örületnek ellenhatásaként a társadalom jelentős hányada átesett a ló túlsó oldalára, és elutasította a közösségi szellem pozitív vonatkozásait is. Kialakult és túlbujánzott az individualista, egyéni-haszonelvű életszemlélet, a politikában pedig az abszolutizált liberális vonalvezetés. Divatossá vált lemosolyogni olyan kategóriákat, mint a közösségi áldozatvállalás, a szolgálattétel, sőt a nemzet fogalmának kimondása is anakronisztikus volt, egyet jelentett a bűnös konzervatívizmussal, nacionalizmussal, maradisággal stb. – mára aztán kezdenek »beérni« ennek a trendnek a mérgező gyümölcssei. A túlpörgetett liberalizmus és individualizmus odavezetett, hogy olyan hagyományos értékek, mint a család, elvesztette jelentőségét, terjed a »szingli« életforma, az egyszemélyes és kényelmes, felelősség nélküli hedonizmus. Gyakorlóit jól meg is vannak fiatal éveikben, csak éppen a társadalom továbbélése, sőt, saját későbbi létbiztonságuk gyengül a munkaerő biológiai utánpótlásának apadása következtében. Ha még olyan kormányzati szándékok is rájátszanak erre, mint például a közelmúltban Magyarországon a 18 év fölötti nők sterilizációja, vagy az országot csődbe juttató (Gyurcsány Ferenc) kormányfő ama ajánlata, hogy akinek nem tetszik, vándoroljon ki Nos, ezek után nem lehet csodálkozni, hogy a hasonló álláspontot képviselő hatalomgyakorlók tudatos nemzetpusztító praktikáinak következtében egyre kevesebben gondolnak

családalapításra, gyermekvállalásra. – 25 év alatt Magyarország lakossága tíz százalékkal, vagyis egymillió emberrel fogyott. Még drámaibb a kép Erdélyben, ahol egy évtized alatt – az 1992-es és 2002-es népszámlálás között – 190 000 fővel, vagyis 13 százalékkal csökkent a magyarság. Riasztó belegondolni, hogy mi vár ránk az elkövetkezendőkben! Ha a kormányzatok és a ma élő, elsősorban a termékeny korban lévő generációk nem tesznek semmit a végső pusztulás ellen! [...]

És most is, akárcsak évtizedek óta, alkalmas és alkalmatlan időben, kimondom: elsőrendű és egzisztenciális feladatunk a *demográfiai válság* kezelése. [...]

Herder kétszáz évvel ezelőtt fenyegető jóslatot fogalmazott meg rólunk, magyarokról, miszerint itt, Közép-Európában a nagy szláv és germán tengerben, el fogunk tűnni. Napjainkig nem nagyon figyeltünk erre, nem is hittünk benne. A milleneumkor szárnyára bocsájtott *Ezeréves történelmünk – ezredekre remény nekünk* jelmondat el is ringatott bennünket, a kelleténél nagyobb magabiztossággal töltve el nemzetünket. Egyébként nem csoda, mert a 19. század utolsó évtizedeinek hallatlan fejlődése méltán töltötte el büszkeséggel a honfiakat. Nos, az elvesztett világháborúk során a népesség megharmadolva, az ország kétharmadolva – a rossz közérzet eluralkodott a társadalomban. Leszámítva '56 néhány világcso-da számba menő diadalmas napját, népünk az állandó frusztráció nyomorúságában élt. Így a 20. század végére kialakult a *herderi* helyzet. A vészjelzéseket most már mindenképpen pirosra kell állítani, riadót kell fújni, mert most még nem késtük le az utolsó vonatot. [...] Csak remélni lehet, hogy az anyaországban – mardékországban – egy felelős, elkötelezett kormány hatékony programot indít a legégetőbb nemzeti sorskérdés orvoslására. Erdélyben viszont magunkra hagyatkozva kell cselekednünk. Persze nem elhanyagolható tényező – és pozitív hatása lesz ránk nézve – az anyaországi sikeres fordulatnak, mint ahogy a jelenlegi kormányzat idején az ellenkezőjét tapasztaljuk, éppen az ország lepusztíttósága és nemzetközi presztízisének mélyrepülése miatt. Reális reményeink nekünk is lehetnek, ha belevetjük magunkat a munkába, és ha egyre kevesebb politikusunk lesz, de annál több államférfink, akik egyelőre alig-alig mutatkoznak. – Churchill így disztíngvál a két kategória között: a politikus mindig a következő választásra gondol, az államférfi mindig a következő nemzedékekre. [...]

Amikor erdélyi magyarságunkról beszélünk és mibenlétét kívánjuk megragadni, elengedhetetlen figyelembe vennünk európai egyediségét: az ezer esztendőn keresztül államalkotó nemzetként élő magyarság keleti fele egy tollvonással idegen állam jogfosztott kisebbségévé degradálódott. Kapcsolatai a maradékország társadalmával, amellyel azelőtt funkcionális és szerves egységet alkotott, jóformán a nullára zsugorodtak. Nemzettöredékként volt kénytelen tovább élni, hiszen teljes artikulációjú társadalmi állagát megtartotta, továbbfejlesztette immár saját államiság nélkül.

Figyelemre méltó, hogy ilyen előzmények után Európa legbékésebb kisebbsége. Ez egy olyan tény, amely az ír, baszk, dél-tiroli kisebbségi harcokkal összevetve erős adu a román és nemzetközi illetékes testületekkel folytatott jogvédelmi vitákban.

A romániai magyarság államalkotó közösségként került Romániába a határmeghúzások során. Jogos és méltányos követelése, hogy az új állam-keretek között is megtartsa ezen státusát. A Romániához került magyar nemzet-rész egy teljes egészében artikulált közösség. Szervezettségében, jól kialakult intézményrendszerével, kulturális tagoltságában – leszámítva az önálló/különálló államiságot – rendelkezik a nemzet valamennyi kritériumával. Ha a román politikum *társnemzetként* fogadja el az itt élő magyarságot, ez a tény és magyar igény biztonság-politikailag pozitív következményekkel jár az óriási területekkel kedvezményezett román államrezon szempontjából. Nyugalmat, békét teremt, és mérsékeli – idővel megszünteti – a magyarok szeparatizmusáról és elszakadási törekvéseiről szóló nagy-

román hisztériát. (Gyakorta fel kell hívnunk autonómia-fóbiás román polgártársaink és politikusaik figyelmét, hogy sem a svájci franciáknak, sem a németeknek, sem az olaszoknak nem jut eszébe kiválni – és Francia-, Német- vagy Olaszország-hoz csatlakozni.)

A mi közösségünk alkatilag sem alkalmas terrorista eszközökkel harcolni jogaiért. Tehát a még oly korlátozott szabadságjogok mellett is a legális küzdelem módozatait követi. Ezt viszont határozottan, fáradhatatlanul, szünet nélkül napirenden kell tartania. [...] A Magyar Polgári Szövetség és a Magyar Polgári Párt, a Székely Nemzeti Tanács, a Magyar Nemzeti Tanács és számos civil szervezet az autonómia különféle formáit és Székelyföld területi autonómiáját sürgetik. Egyelőre kevés eredménnyel, de ahhoz, hogy egy politikai célkitűzés megvalósuljon, évtizedekkel kell mérni az időt. Az első lépéseknél tartunk, és közhely, de a leghosszabb út is az első lépéssel kezdődik. Ezt a lépést már megtettük. [...] A romániai magyar nemzeti közösség *társnemzeti* státusa már nevében is involvál olyan közjogi jogosítványokat, amelyek a többség-kisebbség viszonyában kifejezésre juttatják az egyenlő jogokat. Amennyiben a többség lemond a titkolt, de agresszív asszimilációs törekvéseiről és a számbeli fölényéből adódóan magának többlet-jogokat követelő sovén álláspontjáról, cserében egy biztonságot jelentő belpolitikai milió kialakulását kapja.

A számbeli fölényből adódó többletjogok abszurditását azzal is lehet szemléltetni, hogyha a mennyiség arányában illetnék a jogok a nemzeteket, akkor a kínaiak kellene hogy a legtöbb joggal rendelkezzenek, hiszen ők vannak a legtöbbben a Földön. Nekik tehát több jog járna, mint az indiaiaknak, mert ezek kevesebben vannak, de több joguk kellene legyen, mint az amerikaiaknak és oroszoknak, de ezeknek több, mint a németeknek... stb., stb. Ebből is látszik, hogy a mennyiségi szempont és a történelmi szerencse nem foszthat meg alapvető jogoktól emberi közösségeket, és nem korlátozhatja a több száz éve – már a polgári forradalmak által – statuált egyetemes egyenlőség elvét!

Az ország gondjait felvállaló, felelős *társnemzet* nagyobb valószínűséggel válhat szövetségesévé a többségi nemzetnek, mint egy állandó konfliktusokat gerjesztő, gyanakvással kezelt *nemzeti kisebbség*. Erre a megoldásra már vannak európai precedensek, a középkorból pedig erdélyi példák is, amennyiben vegyes lakosságú városok bírói tisztét évente – vagy meghatározott mandátum-váltáskor – más-más nemzetiségű személyek töltötték be. Kolozsváron a középkorban magyar és szász polgármesterek váltogatták egymást.

Egyébként a román politikai gondolkodásban vannak előzményei ennek az elképzelésnek. 1918-ban a Gyulafehérvári román nagygyűlés 3. paragrafusa kimondja: »*Drepturi naționale* pentru toate popoarele Transilvaniei...«, vagyis nemzeti jogokat Erdély valamennyi népének. – Nos, ebben a tekintetben Vasile Goldiș és az adott helyzetet reálisan mérlegelő román hazafiak jó száz évvel megelőzték a mai román politikai gyakorlatot. [...] A civil társadalom egyre jelentősebb tényezővé kezd válni a közösség, az álladalom életében. Mondhatni, hatalmi tényező kezd lenni. A környezetvédő »zöldek« civil szervezetként kezdték tevékenységüket, ma már több országban parlamenti pártok, tehát a szó politikai értelmében is hatalmi tényezővé váltak. Ez a folyamat egyszerű polgári szóval indult, és sorsformáló hatalommá vált. [...] A közgondolkodásba bevitt gondolatok, tervek, programok látható változást, sokszor sorsfordító korszakvéget és korszakkezdetet idézhetnek elő. Mondjak példát erre nézvést is: a sajtóban leírt, rádióban, tévében kimondott szó kormányokat buktat, avagy pártokat segít a hatalomra.

Amennyiben a magyar és román közbeszéd mindennapi témája lesz az autonómia, úgy válik egyre megszokottabbá, majd elfogadottabbá, európai összevetésben pedig egyre sürgetőbbé.

Emellett számos más lehetőség kiaknázása és középtávú feladat megvalósítása vihet közelebb az autonómiához: a magyar intézményrendszer bővítése-erősítése, civil szervezetek, szakmai és gazdasági létesítmények hálózatának kiépítése.

Az elmúlt kommunista fél évszázad nemzetellenes és az azt követő, rendszerváltás utáni két évtized hiteltelen, néhány rövid időszakát leszámítva destruktív kormányzatai hihetetlen erkölcsi züllésbe taszították az egész utókommunista Közép-Európát. Ennek a helyzetnek az elemzése és a szanalás módozatának megkeresése a ma fontos feladatai közé tartozik. E tekintetben első kérdés: ki fogja egybe a tettekész szándékokat, és ki koordinálja a hatékony cselekvést?! Valamelyik párt vagy pártszövetség, valamelyik civil szervezet vagy civil szervezetek szövetsége, az egyházak vagy inkább egy közvetlenül erre a célra létrehozott testület!?

Illyés Gyula fogalmazta meg a drámai mondatot: a magyarságnak annyi súlyos gondja van, hogy tizenöt millió zseni kellene azok megoldására. Ezért nehéz feladat a gondok pusztas felsorolása is. Újságírói fordulat, de nem tudom megtagadni magam: fel kellene állítani a gondok gondnokságának hivatalát – úgy működne, mint hajdanán a tisztességes számadó juhász...

Addig is megfogalmaznák néhányat azon gondok közül, amelyek a mindennapjainkban jelentkeznek: iskolareform, az elmúlt évtizedek oktatási struktúrájából hiányzó szempontok érvényesítése és diszciplinák újbóli bevezetése, a nemzeti méltóságot erősítő anyagok – irodalom, történelem – arányának növelése, a nemzeti létélmény érzelmi beágyazása a tanuló ifjúságba, »magyarnak lenni jó« közérzet kimunkálása. A családi életre való nevelés, a népes család eszményének hirdetése már az iskola keretei között valószínűsítene az egészséges élettervezést. Vizsgálat tárgyává kellene tenni, hogy a művészeti-irodalmi élet mennyiben szolgálja a társadalom egzisztenciális érdekeit. Anélkül, hogy »elmeóri« gyakorlatlaltal korlátoznák az alkotói szabadság érvényesülését, kétségtelen, hogy egy olyan szerepvállalás, mint amilyen a Petőfié, az Adyé, a József Attiláé, a Wass Alberté, Márai Sándoré és az Illyés Gyuláé volt, minden korban elvárható.

Nagy társadalmi célkitűzések elérésére indított akciók során ritkán veszik kellőképpen figyelembe a társadalom-lélektani tényezőket. Megfelelő előkészítéssel kialakítható egy olyan fokú motiváció, amelynek mozgósító ereje felülmúlja a bőséges anyagiakkal megtámogatott kezdeményezéseket. Gondolok itt a forradalmak ifjúságára, avagy a cserkészmozgalmakra. [...]

A napokban nyilvánosságra került felmérés szerint már nem vagyunk 15 millióan a Kárpát-medencében. Megdöbbenő, de ismervén a néhány évtizede tartó demográfiai mélyrepülésünket – nem meglepő. És nem ríogatás végett, de a változtatásra való elszántság érdekében mondom. Fellapozva évszázadokra visszamenőleg történelem-könyveinket, azt tapasztaljuk, hogy a nyomasztó és hosszú periódusokat ritkán szakították meg dicsőséges pillanatok. – Ez első ránézésre elszomorító valóság, de reménytelő tapasztalás is, hiszen minden nyomorúságunkat túléltük. Legyőzőink egy részét is túléltük: besenyőket, kúnokat, tatárokat. A törököktől, osztrákoktól, szovjetektől is megszabadultunk. – »Volt ez rosszabbul is, lesz még jobban is...« – mondja egy régi kuruc dal –, és lett is mindig! Nem örökre, de egy újabb csapás utáni újrakezdésig, igen. Vörösmarty *Szózat*ában énekeljük: »Mefogyva bár, de törve nem, él nemzet e hazán!« Sokszor fogyatkoztunk, aztán újra gyarapodtunk! Miért lenne most másképpen? Sőt! Ma előnyösebb helyzetben vagyunk, mint voltunk valaha, hiszen mindig külhatalmak ellenséges szándékainak voltunk elszennvedői. Most kizárólag rajtunk múlik, hogy kilábaljunk a sorvadásból. Könnyűnek tűnhet, de mégis nehéz: önmagunk hitetlensége és rossz szokásai fölött kell győzedelmeskednünk. Le kell győznünk a *csak magunknak élés* önzését, a céltalan, semmittevő vegetáló életformát. Ha gyermekek világrahozásával, nevelésével szerzünk mindennapi örömeket magunknak, ha elfogadjuk életreszóló programnak a harcot mindazokért a célokért, amelyekről az

előbbieken szó volt – akkor messze elkerül a frusztráció és a rossz közérzet, amelyet számunkra a szerencsésnek egyáltalán nem nevezhető 20. század hozott.

Az élet értelméről elmélkedve, Madáchnál nem juthatunk messzebb, mi modernnek, a 21. század elején sem: *az élet értelme a küzdés maga*. S ezt a küzdelmet folytathatjuk belekeseredve és derűvel, reménnyel is. Amikor Kölcseyvel Isten áldásáért imádkozunk, átéljük-e vajon, hogy először jó kedvet kérünk, azután bőséget, hiszen a kedvünk fontosabb a kamránál, és hogy víg esztendőt kérünk, mert ebből szenvedtük a legnagyobb hiányt »zivataros századaink« során...?

Marad végezetül egy nagy kérdés: hogyan lehet cselekvésre bírni, bevonni harcaink hatékonyságának fokozásához azokat a tényezőket, amelyek eszközökkel (anyagi, adminisztratív eszközökkel,) rendelkeznek, döntéshozási, törvényhozói helyzetben vannak? A válasz benne van az előbbieken, de nem árt megismételni: a fáradhatatlan civil mozgósítással, rendületlenül, a frissen tartott közbeszédrel, amely megfelelő keretbe szervezve közakarattá erősödik és kényszerítő erővel hat a döntnökökre és törvényhozókra. 15-20 éve annak, hogy a médiát a negyedik hatalomként emlegetik. Itt az ideje, hogy beszéljünk az ötödik hatalomról: a civil társadalomról! Ez az erő egészében még nem fedezte fel önmagát, de elindult diadalmas útján, miközben az etatizmus bátyái megrendülésének naponta tanúi lehetünk.”

A kiragadott idézetek, úgy érzem, felmutatják Csépi Sándor magányos vergődését az erdélyi magyarság fennmaradásáért, vészes fogyásának megállításaért, a közgondolkodás megváltoztatásáért.

